"אתה זה המילים שלך"
אוצר מילים אקדמי ורגשי
והבנת נקרא

פרופ׳ תמי קציר
תמי סבג שושן

הגדרות של הבנת הנקרא

"תהליך סימולטני של הוצאת והבניית משמעות תוך אינטראקציה ומעורבות עם השפה הכתובה. התהליך מורכב משלושה אלמנטים: הקורא, הטקסט והפעילות, או מטרת הקריאה." Rand Reading Study Group, 2002

המודל הפשוט

הבנה מילולית X קידוד

מה זה אומר לדעת מילה?

המכתב השביעי של אפלטון: זיהוי פשוט של השם, היכרות עם תמונות והגדרות, עד לידע עמוק של המושג (Wolf, 2008).

מה זה הבנה מילולית?

אוצר מילים?

היסק?-מושגים? משפטים?

יכולת ללמוד מילים חדשות?

ידע עולם?

קשר בין מילים?

אוצר מילים

ידיעת מילים היא רב ממדית והיא טומנת בחובה את

היכולת להגדיר את המשמעות הרחבה של המילה ;

לדעת את המשמעות של מילה בתוך כמה הקשרים שונים ;

היכולת לקרוא את המילה ;

להשתמש במילה בכתיבה ;

להשתמש באסטרטגיות ללמידת מילים חדשות

וכל אלו לצד פיתוח המודעות והנטייה החיובית למילים

(Antonacci & M.O'callaghan, 2012).

אוצר מילים- רמות ידע של מילה

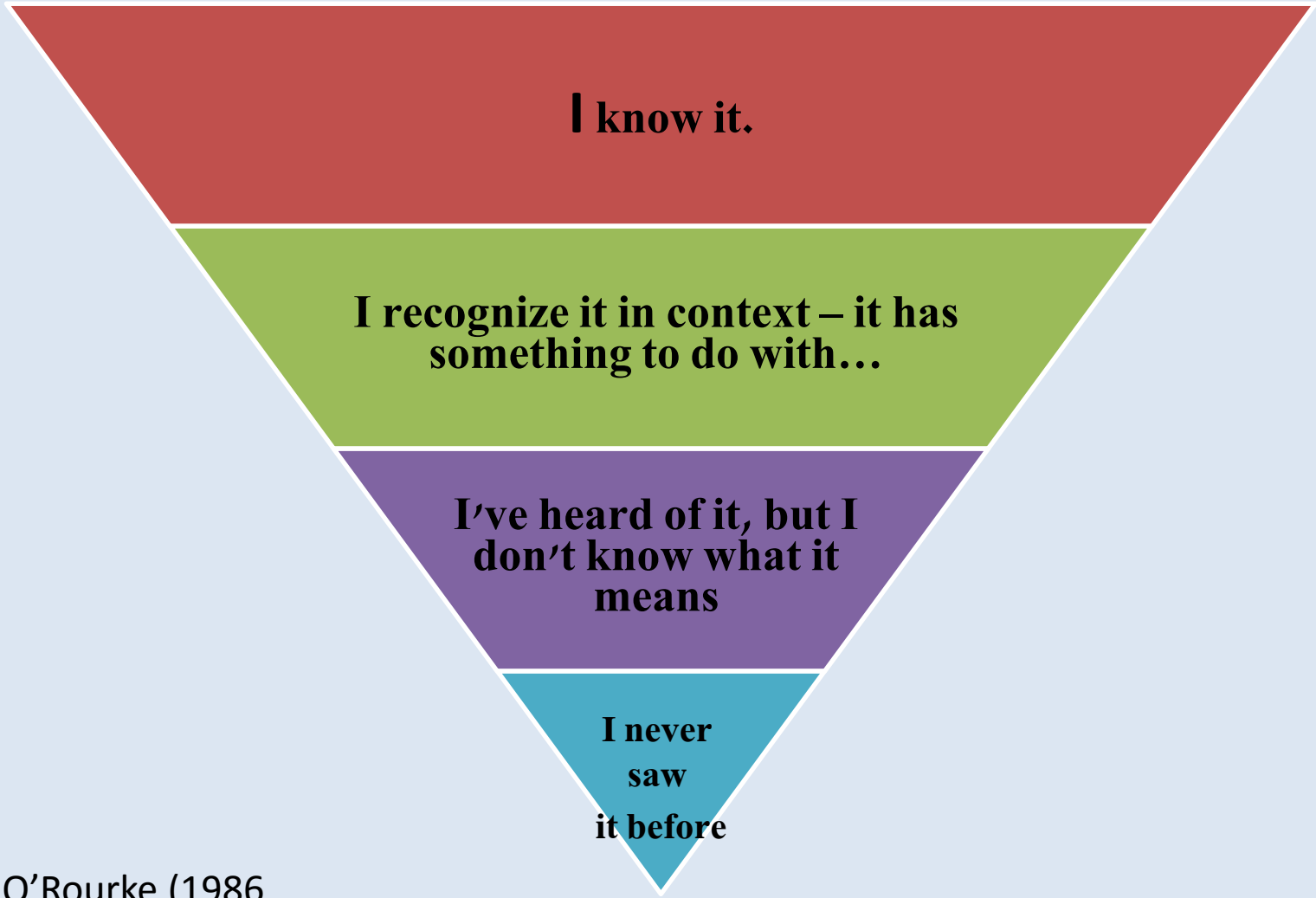

)Dale & O'Rourke (1986

אוצר מילים

- במהלך השנים ישנה התפתחות לקסיקאלית הן כמותית והן איכותית.
- כל מילה שנלמדת הופכת לחלק ממערכת קשרים מסועפת ומהווה בסיס ללמידת מילים נוספות.
- ידע רשתי : מעגן את הקשרים בין המילים.

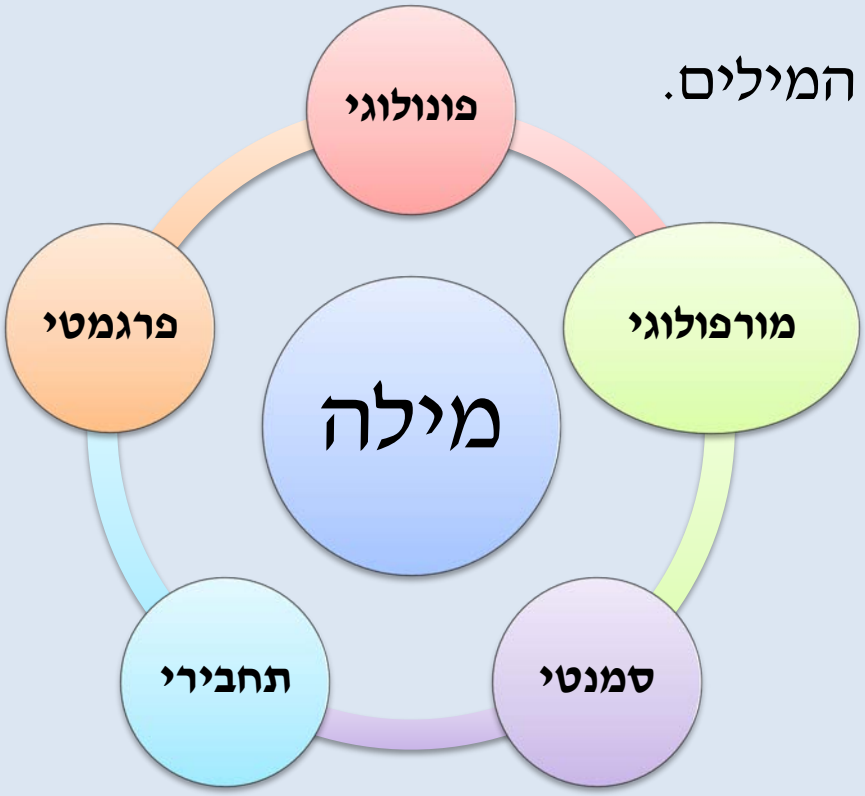

מכיתה אלף
פערים עצומים (!!!) באיכות ובכמות

בעת התחלת כיתה א',

חלק מהילדים מכירים בערך

20,000 מילים

בעוד אחרים מכירים

5,000 מילים

(Moats, 2001)

אוצר מילים

במהלך שנות ביה"ס נלמדות מידי יום בין 8-15 מילים חדשות, 3,000-5,000 מילים לשנה (Negy & Scott, 2000).
בגיל ביה"ס מתפתח אוצר המילים בייחוד מתוך ההקשר הכתוב וחשיפה המזמנת חזרתיות עם המילים.

כמות הטקסט

תלמיד שקורא 21 דקות בכל יום מעבר ללמידה בבית הספר	תלמיד שקורא פחות מדקה ליום מעבר ללמידה בבית הספר
קורא כ 2,000,000 מילים בשנה	קורא בין 8,000– 21,000 מילים

רמת הטקסט

תלמידים מצליחים יותר	תלמיד מתקשים
קוראים טקסטים מאתגרים יותר ובכך ממשיכים להעשיר את אוצר המילים שלהם.	קוראים טקסטים פשוטים יותר, לא מעשירים את אוצר מילים

(Sedita, 2005)

אוצר מילים והישגי קריאה

אפקט מתיו (Matthew effect): העשיר מתעשר והעני מתרושש

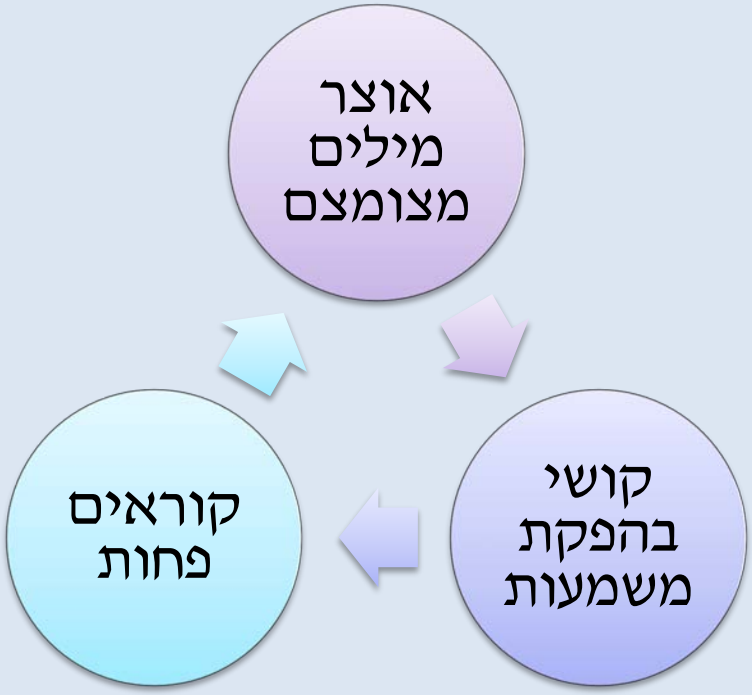

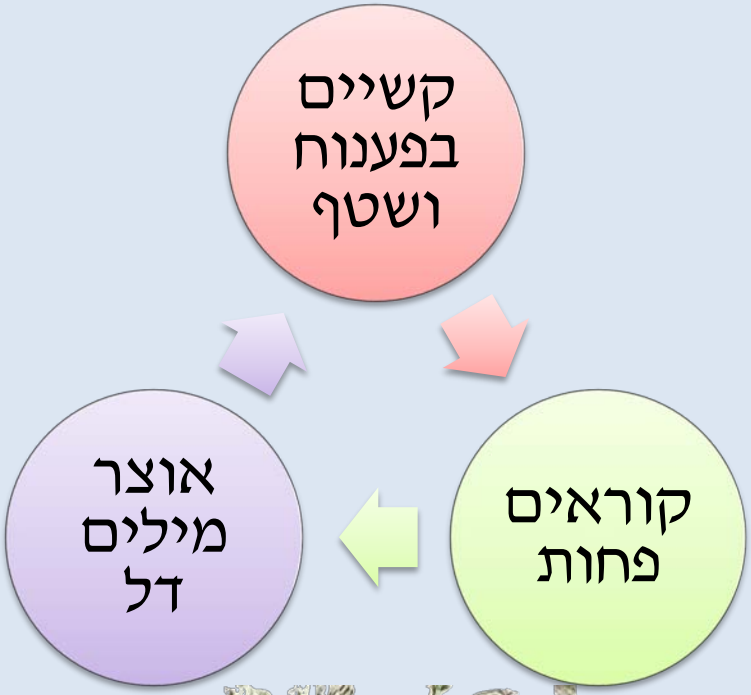

)Sedita, 2005(

מחקר אורך על כיתה אלף

	אמצע שנה			סוף שנה					
	פונולוגיה	Head Toes	קריאת מילים	פונולוגיה	Head toes	הכתבה	קריאת מילים	הבנת הנקרא	RSCS
אוצר מילים אמצע שנה	.290	.518**	.219	.403**	.444**	.399**	.348*	.064	.385
אוצר מילים סוף שנה				.169	.233	.423**	.512**	-.017	.095

**p < 0.01 *p < .05.

מחקר אורך על כיתה אלף

	אמצע שנה			סוף שנה					
	פונולוגיה	Head Toes	קריאת מילים	פונולוגיה	Head toes	הכתבה	קריאת מילים	הבנת הנקרא	RSCS
היסק מילולי אמצע שנה	.458**	.465**	.473**	.438**	.517**	.351*	.351*	.480**	.399*
היסק מילולי סוף שנה					.306	.601**	.155	.392*	.415*

**p < 0.01 *p < .05.

ניבוי הבנת הנקרא
רגרסיה שלבית

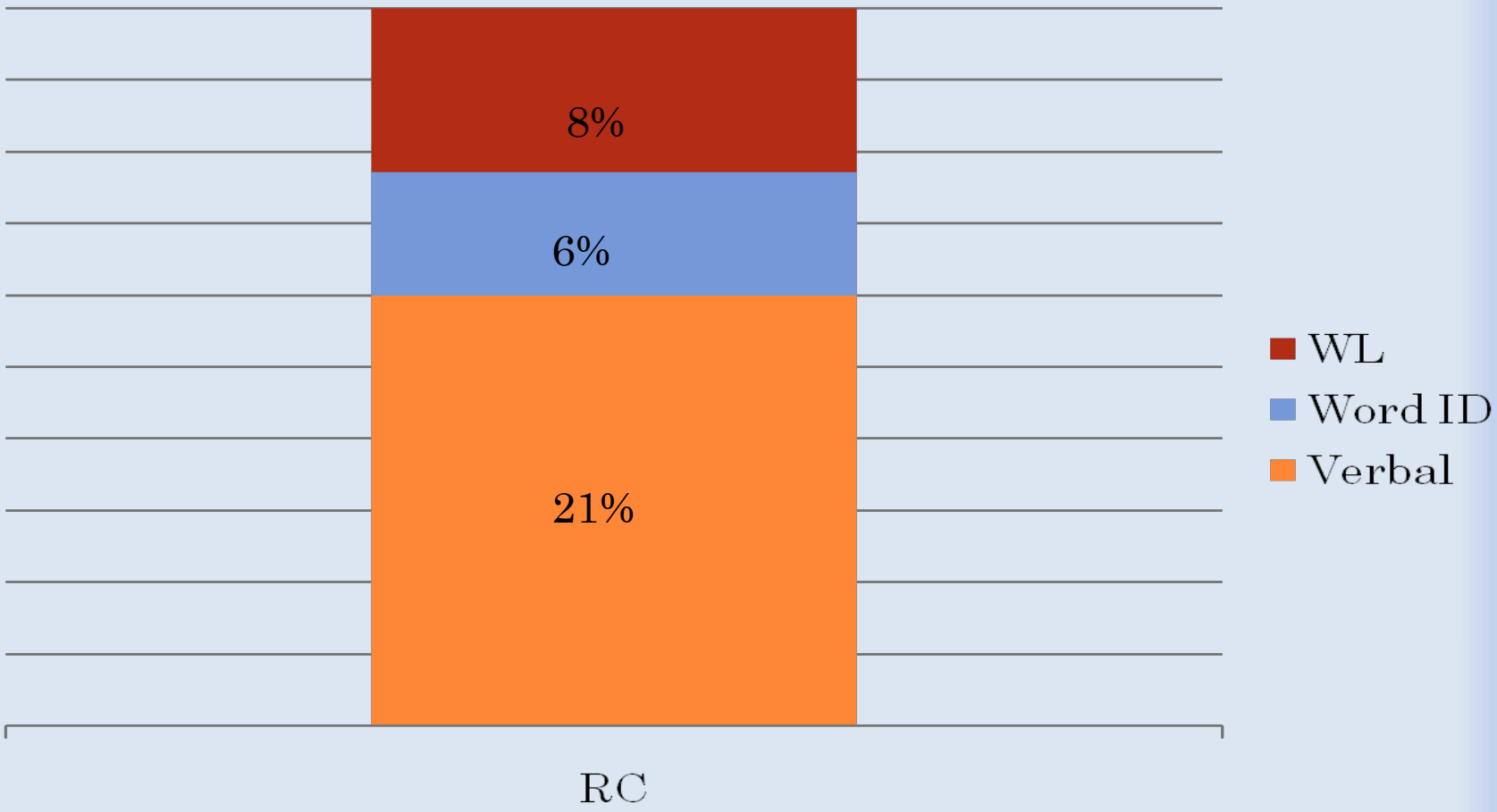

גורמים מרכזים בראשית הבנת קריאה בשפה העברית

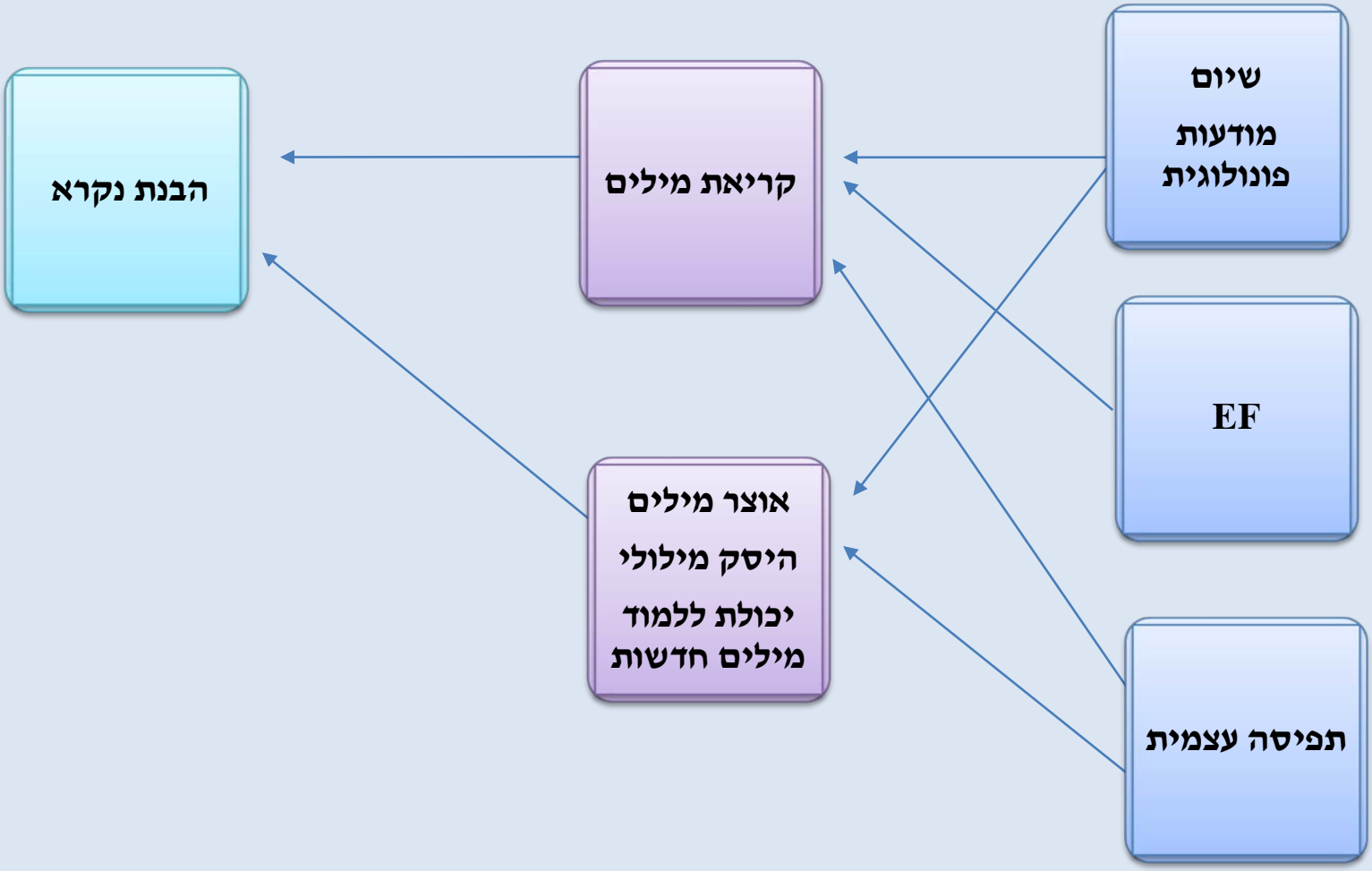

קשרים חזקים בין שפה דבורה לכתובה- סיכום בינים

- קשר בין אוצר מילים לקריאת מילים
- קשר בין היסק מילולי והבנת נקרא
- יחסי גומלין בין תהליכים קוגניטייבים: ופונקציות ניהוליות ליכולות מילוליות

מילים המנסות לגעת

שפה יכולה לייצר רגש
או רגש יכול לייצר שפה
(Schrauf,2008)

תמי סבג שושן

רגש

הרגש ממלא תפקיד מכריע בחיי היומיום שלנו (Hinojosa, Mendez-Bertolo & Pozo, 2010)

הרגש מוגדר כתגובה סובייקטיבית של אדם על גירוי מסוים.

התגובה כוללת חמישה רכיבים:

- תגובה גופנית פנימית.
- אמונה או הערכה קוגניטיבית על המתרחש.
- נטיות פעולה
- הבעת הפנים של המרגיש.
- תגובות התנהגותיות לרגש.

(Scherer, 2005)

רגש/ ארגמן, 2006

מצב נפשי (בניגוד לתחושת פיזיות: רעב/ עייפות),

משתנה (רגש מהווה שינוי במצב) עכשווי וקצר

(בניגוד לאופי) של הפרט (בניגוד לזולת).

- אני מרגיש עכשיו X

- חפיפה בין להיות X ולהרגיש X

גלגל הרגשות

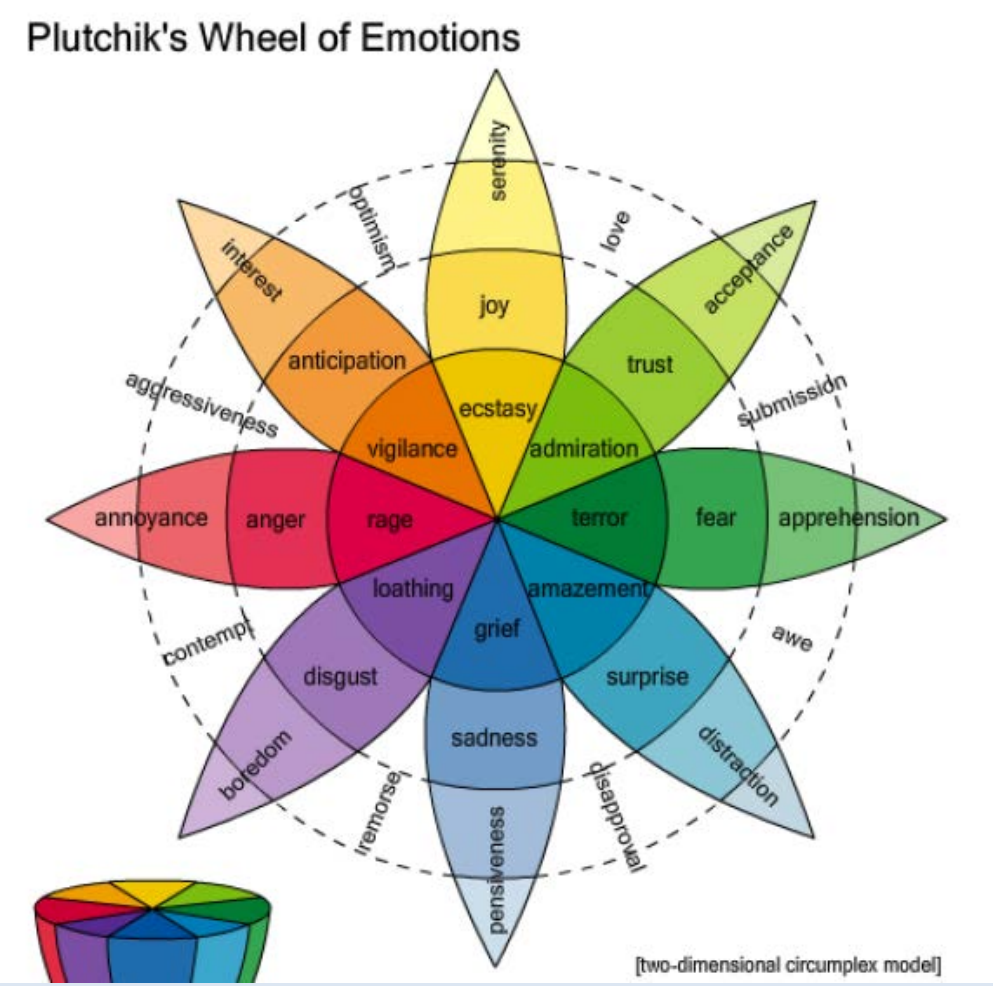

Plutchik, 1980, 1994

הרגשות

- שמחה
- צער
- שמחה לאיד
- תקווה
- חרדה
- סיפוק
- הקלה
- אכזבה
- גאווה
- פחד
- חרטה
- אשמה
- הערכה
- תוכחה
- הכרה
- כעס
- סיפוק
- חיבה
- סלידה
- אהבה
- שנאה

Hobbs & Gordon,

מילות רגש

מילות רגש- emotion word

מילים המתייחסות באופן ישיר למצבים רגשיים ייחודים (שמח/ כועס), לתהליכים (לדאוג, לכעוס), או לתיאור מצב (היא עצובה).

הגדרה זו אינה כוללת מילים הקשורות לרגש באופן עקיף(דמעות, צעקה) (Pavelenko, 2008).

מילים עם מטען רגשי?
emotion laden words

- מילים שאינן מתייחסות לרגשות באופן ישיר, אך מביעות רגש באופן עקיף או מעוררות רגש, מבלי לנקוב בשם הרגש באופן ממשי:
  - קללות וגידופים
  - עלבונות ונזיפות
  - מילות חיבה
  - מילים המעוררות דחייה
  - קריאות ביניים
  - מילים עם קונוטציה רגשית (הקשר תרבותי/חברתי)

מילים רגשיות	מילים טעונות רגשית
פחד	מוות, הלוויה
כועס	פלילי
חרד	צעקה
מתוסכל	גנב
אוהב	כריש
נרגש	אונס
שמח	איכס! אאוץ!
גאה	חבר
מדוכא	מתנה
	מתוק, יקירי,
	דמעות, חיוך
	אידיוט

מילות רגש וקריאה

1. תנועת עיניים בקריאת מילות רגש חיובי/ שלילי/ ניטרלי (Scott, O'Donnell & Sereno, 2012).

2. תהליכי עיבוד וזיכרון בזמן קריאת מילות רגש בהשוואה למילים ניטרליות

   (Hinojosa, Mendez-Bertolo & Pozo, 2010; Kissler, Herbert, Peyk, & Junghofer, 2007; Kissler, Herbert, Winkler, & Junghofer, 2009)

3. בלשנות- הבדלים בין-תרבותיים באוצר המילים הרגשי.

- יש ידע מצטבר על הוראת ראשית קריאה
- פחות ידע על בניית אוצר מילים והבנה מילולית בשפה העברית בכיתות יסוד
- פחות דגשים פדגוגים

מודל התוכנית

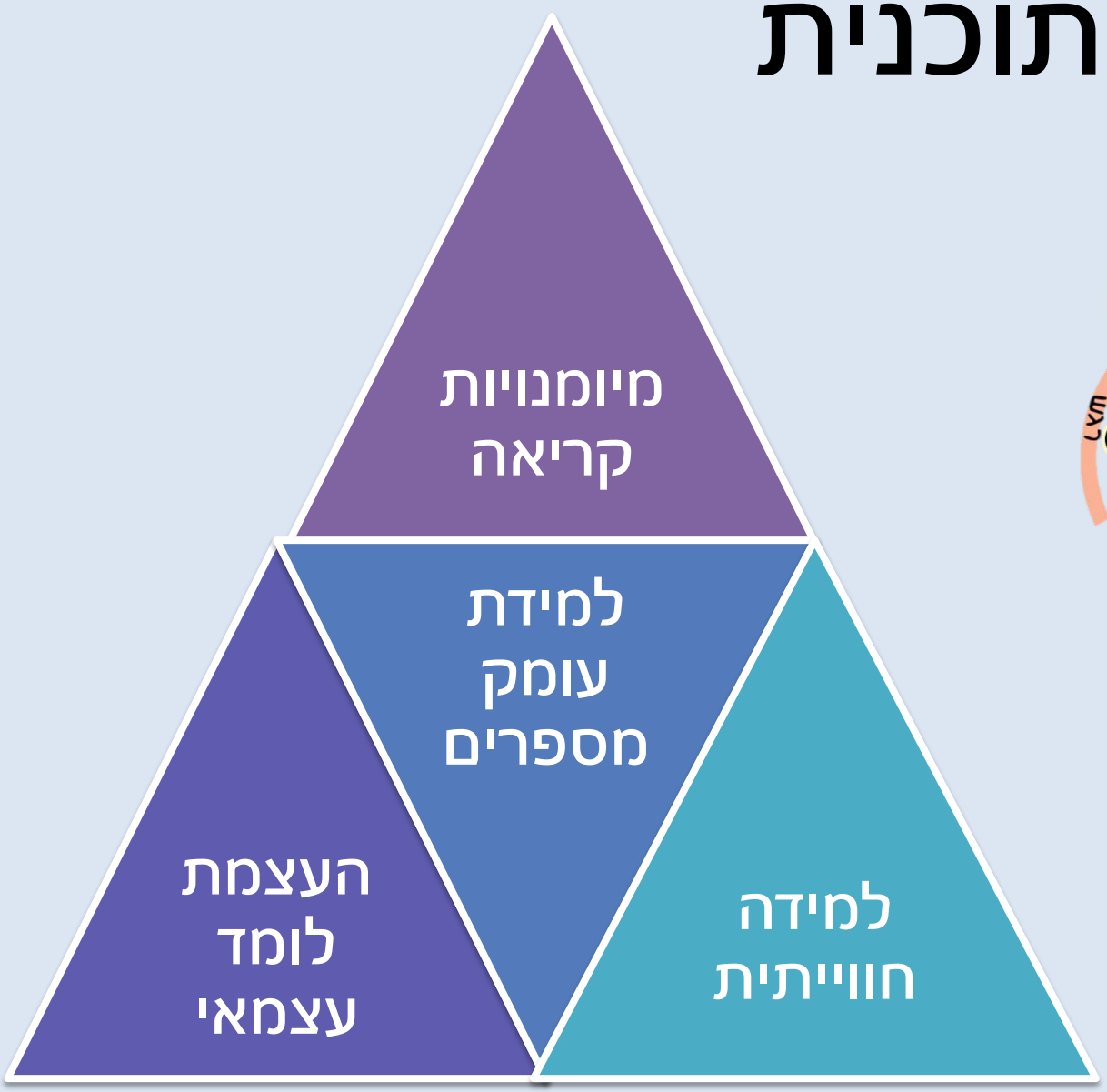

1. אסטרטגיות להרחבת והעמקת אוצר המילים

- במסגרת התכנית בוצעה הקניית 10 מילים חדשות– "מילות המטרה".

דוגמאות למילים: אושר, חשש, נרגש, זר, מוכר, התבוננות, עומק לב, מודאג, השתלבות.

שאלוני כיול

מתן שאלוני כיול על מילות המטרה
טרם ובתום הקנייתן–
כמה אני חושב שאני מכיר את משמעות המילה?

דְּמָמָה	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
	מַכִּיר/ה מאוד אֵת הַמִּילָה					מַכִּיר/ה אֵת הַמִּילָה בְּעֵרֶךְ			בִּכְלָל לֹא מַכִּיר/ה אֵת הַמִּילָה	
בִּטָּחוֹן	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
	מַכִּיר/ה מאוד אֵת הַמִּילָה					מַכִּיר/ה אֵת הַמִּילָה בְּעֵרֶךְ			בִּכְלָל לֹא מַכִּיר/ה אֵת הַמִּילָה	
סַקְרָנוּת	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
	מַכִּיר/ה מאוד אֵת הַמִּילָה					מַכִּיר/ה אֵת הַמִּילָה בְּעֵרֶךְ			בִּכְלָל לֹא מַכִּיר/ה אֵת הַמִּילָה	

אוצר מילים

פעילות חוויתית להיכרות ועיבוד מעמיק של המילים החדשות

פעילות אורתוגרפית: למידת איות המילה
Berninger, 2006

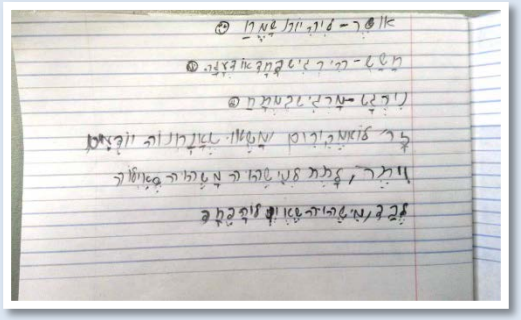

מילון אישי – לכתיבת מילות מטרה חדשות ומשמעותן
SERP 2011

מילת ההפך – "זר- מוכר" – ים יבשה, משחק ריחות

אוצר מילים

פעילות חוויתית להיכרות ועיבוד מעמיק של המילים החדשות

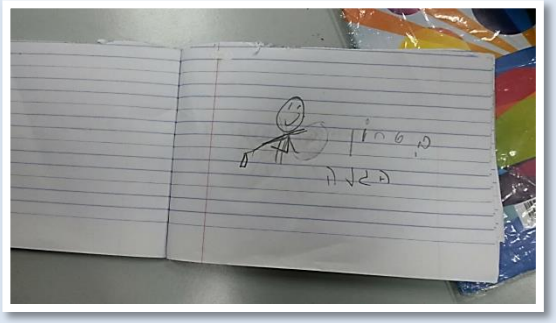

הרחבה סמנטית: חיפוש מילים נוספות בעלות משמעות דומה
Wolf et al., 2002

קטגוריזציה: מילות המטרה "אושר", "חששש", "נרגש" – שיום ושיוך לקטגורית רגשות.

שיבוץ מילת המטרה במשפט –
פעילות קומיקס, "צלחת האושר"

שילוב אסטרטגיות לשיפור יכולת ההיסק המילולי והרחבת אוצר המילים

למידת משמעות של מילים לא מוכרות

חיפוש אחר מקור מידע

- אני יכול לשאול מישהו שיודע. אולי מבוגר, הורה או מורה, או ילד אחר. אני יכול גם לחפש את משמעות המילה באינטרנט או במילון.

משפחות מילים (שורשים)

- כשאני מכיר מילים מאותה משפחה.
- המילה – "נרגש", מילים מוכרות מהמשפחה: רגש, התרגשות, מרגש.

למידה מתוך הקשר –

- כשאני יכול לנחש את משמעות המילה לפי המשפט שהיא מופיעה בה.
- "היא **חכמה** בגרונה וענתה מהר".

2. אסטרטגיות לשיפור יכולת ההיסק המילולי

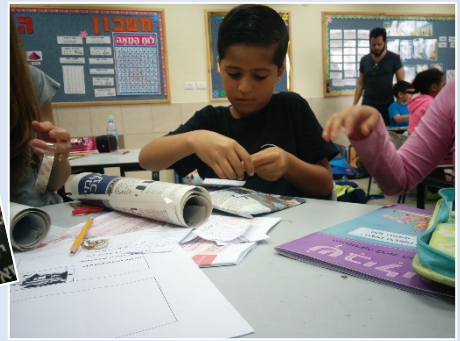

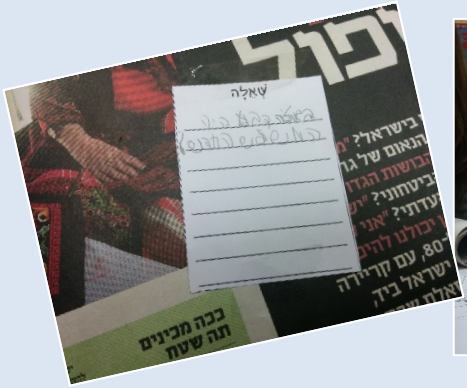

שאילת שאלות על הסיפור:
יצירת "חבילת השאלות"

היכרות עם סוגי שאלות על טקסט

כֵּיצַד יוֹדְעִים מָה הַתְּשׁוּבָה?

אסטרטגיות למענה על שאלות

פיתוח אוצר מילים רגשי בכיתות ב'

לאחר קריאת טקסט סיפורי תואם גיל נבחרו מילים רגשיות ומילים טעונות רגשית לצורך הרחבה והעמקת הידע עליהן:

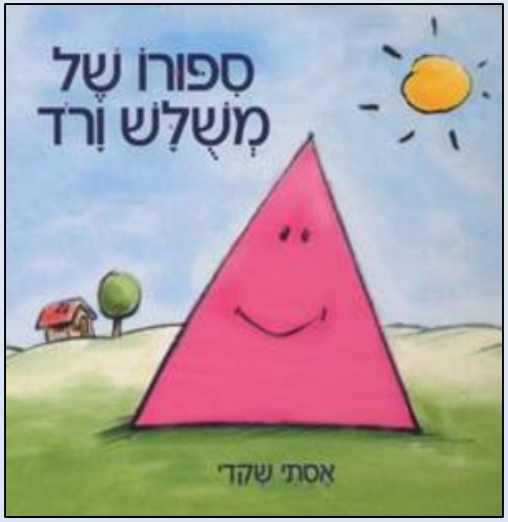

- <u>מילים רגשיות. כגון</u> –

נרגש, מודאג, חשש, אושר.

- <u>מילים טעונות רגשית. כגון</u> –

זר, מוכר, שונה, דומה, אחר, מפריע, כוח, בטחון.

הוראה ישירה של אוצר מילים רגשי

- נמצאה הבנה מוגבלת של מילות רגש שנלמדו ללא הוראה ישירה, בקרב ילדים צעירים (Widen & Russell, 2004) .

- סיפורים חברתיים יכולים לעזור לילדים להבין טוב יותר את הרגשות, תחושות, והתפיסות של אנשים אחרים (Kokina & Kern, 2010) בנוסף, סיפורים חברתיים יכולים לעזור בהרחבת הידע ואוצר המילים הרגשי (Delano & Snell, 2006).

- מתן רצף פיגומים, עם משוב מיידי וברור מאפשר לילדים לפתח הבנה עמוקה של הרגשות שמאחורי המילה.

התוצאות של המחקר מצביעות על כך שהוראה ישירה בהקשר ספציפי יכולה לקדם למידה של אוצר מילים רגש (Richels, Bobzien, Raver, Schwartz, Hester, & Reed, 2014)

- הוראה ישירה ללימוד הבנת רגשות ואוצר מילים רגשי יעילה יותר (Pons, Harris, & Doudin, 2002)

פיתוח אוצר מילים רגשי בכיתות ב'

- באמצעות אינטראקציות משמעותיות עם המילים במגוון רחב של הקשרים וכן חשיפות מרובות למילים החדשות הועשרה הסביבה החינוכית סביב אוצר המילים הנלמד.

מילת המטרה : אושר

יצירת פאזל האושר הכיתתי – מהו אושר עבורי?

יצירת קשרים בין מילים, מפות מילים.

מילות מטרה הופכיות: "זר" ו"מוכר"

יצירה בפלסטלינה –
מהי משמעות המילה עבורי?

דינאמיות רגשות

יצירה בפלסטלינה – מהי משמעות המילה עבורי?

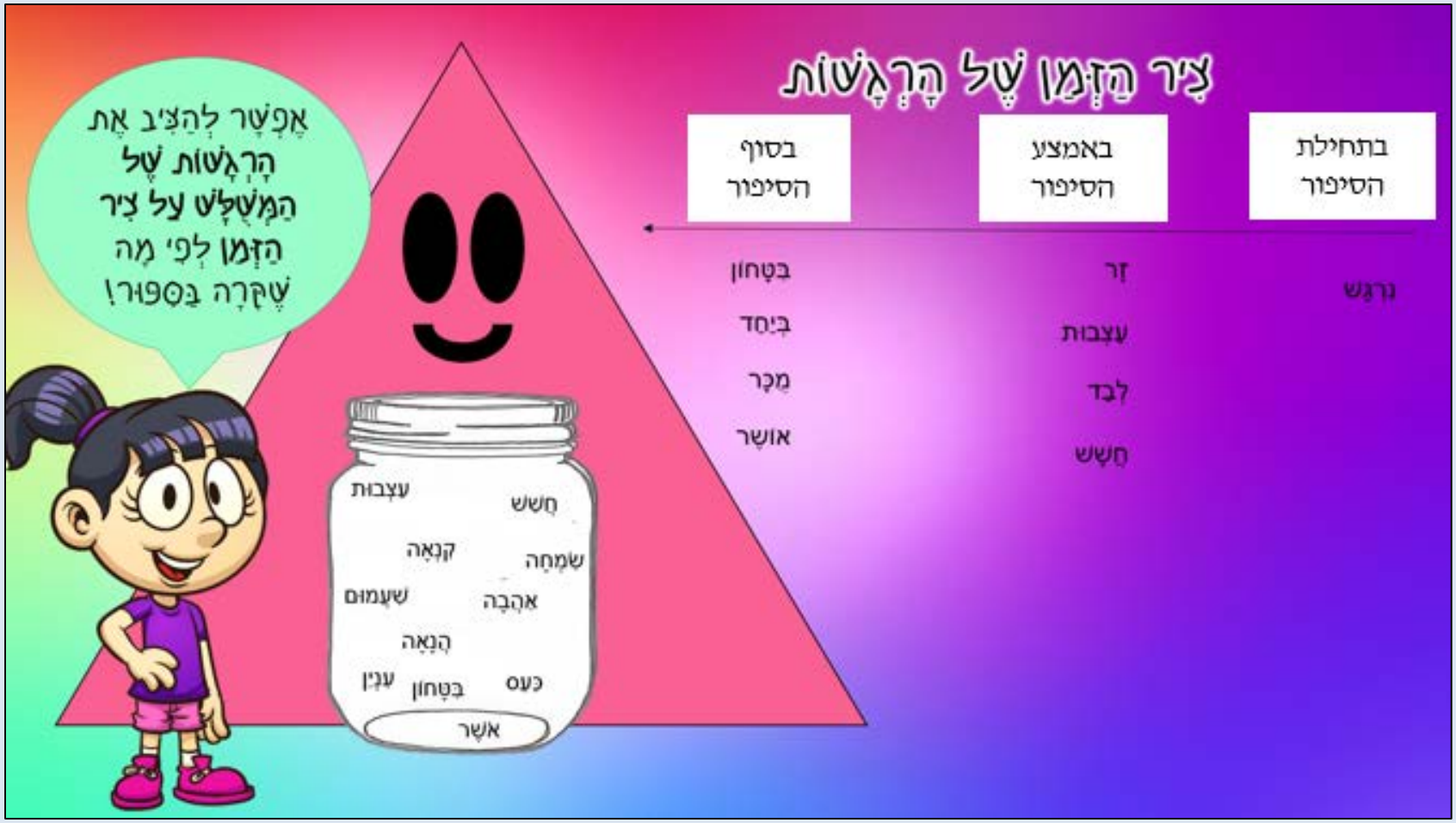

ציר של רגשות –

רגש כתחושה משתנה לאורך זמן

מודעות ושיום רגשותיי במצבים שונים

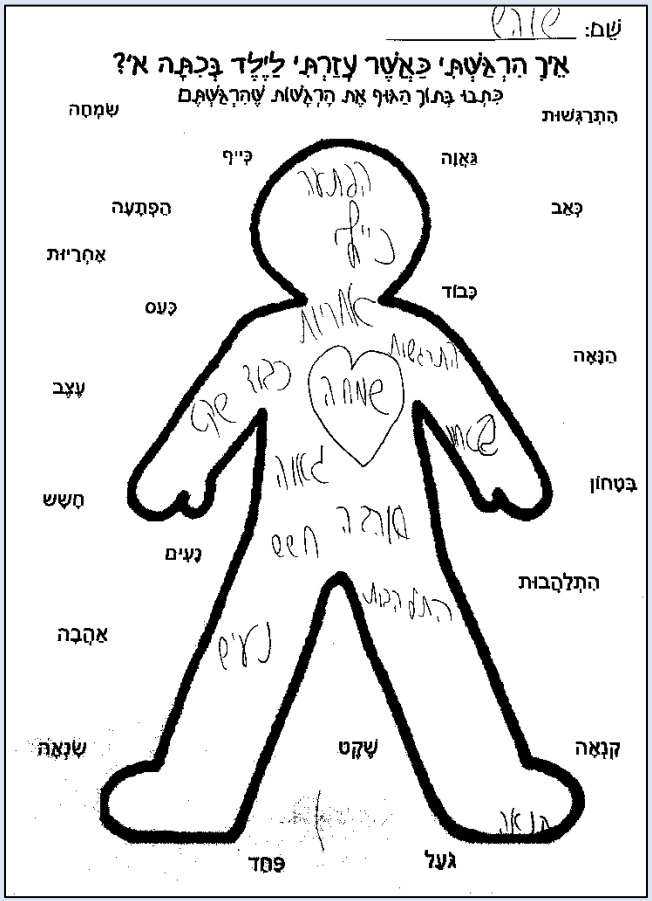

התבוננות על רגשותיי ושיומם לאחר פעילות
התנדבות ותרומה לקהילה

מודעות ושיום רגשותיי במצבים שונים

"אֲנִי תָּמִיד נִשְׁאָר אֲנִי"

לִפְעָמִים אֲנִי עָצוּב וְלִפְעָמִים שָׂמֵחַ
לִפְעָמִים אֲנִי זוֹכֵר וְלִפְעָמִים שׁוֹכֵחַ
לִפְעָמִים אֲנִי שָׂבֵעַ לִפְעָמִים רָעֵב
לִפְעָמִים אֲנִי כּוֹעֵס וְלִפְעָמִים אוֹהֵב.

אֲבָל אֲנִי תָּמִיד נִשְׁאָר אֲנִי
תָּמִיד נִשְׁאָר אֲנִי תָּמִיד נִשְׁאָר אֲנִי
אֲבָל אֲנִי תָּמִיד נִשְׁאָר אֲנִי
תָּמִיד נִשְׁאָר אֲנִי תָּמִיד נִשְׁאָר אֲנִי

וְלִפְעָמִים אוֹהֵב

לִפְעָמִים אֲנִי גָּדוֹל

אֵיךְ אַתָּ/ה מַרְגִּישׁ/ה עַכְשָׁו? כְּתוֹב שָׁלוֹשׁ תְּחוּשׁוֹת מֵהַשִּׁיר שֶׁאַתָּה מַרְגִּישׁ בְּרֶגַע זֶה וְצַיֵּר אֶת הַפָּנִים הַמַּתְאִימוֹת לַתְּחוּשָׁה:

1. _____
2. _____
3. _____

התבוננות על רגשותיי ושיומם בזמן שיעור
ולאחר קריאת שיר על רגשות

ניסוח הגדרה ידידותית ומותאמת ע״י התלמידים עצמם

הַכִּירוּ אֶת יוֹאָשׁ

שֶׁאַף פַּעַם לֹא חָשַׁשׁ!

גַּם כְּשֶׁכֶּלֶב גָּדוֹל הִתְקָרֵב,

אֶחָד שֶׁנִּרְאֶה קְצָת כְּמוֹ זְאֵב

יוֹאָשׁ לֹא חָשַׁשׁ,

הוּא נִגַּשׁ וְלִטֵּף

וּבִמְקוֹם לְפַחֵד,

עִם חָבֵר חָדָשׁ הִתְיַדֵּד!

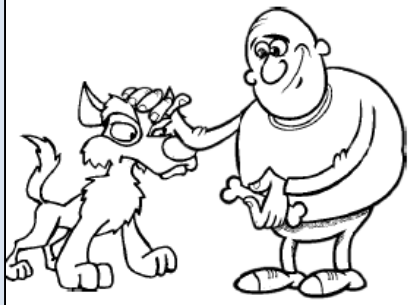

בָּצְעוּ אֶת הַמְּשִׂימוֹת הַבָּאוֹת:

1. הַמִּלָּה חָשַׁשׁ מוֹפִיעַ בְּקָטַע שֶׁקְּרָאתֶם פַּעֲמַיִם. מִצְאוּ אוֹתָן וְסַמְּנוּ בְּעִפָּרוֹן.
2. כִּתְבוּ, מַהִי מַשְׁמָעוּת הַמִּלָּה חָשַׁשׁ?

_____

_____

מהי משמעות המילה ״חשש״?

הוראה מורפולוגית

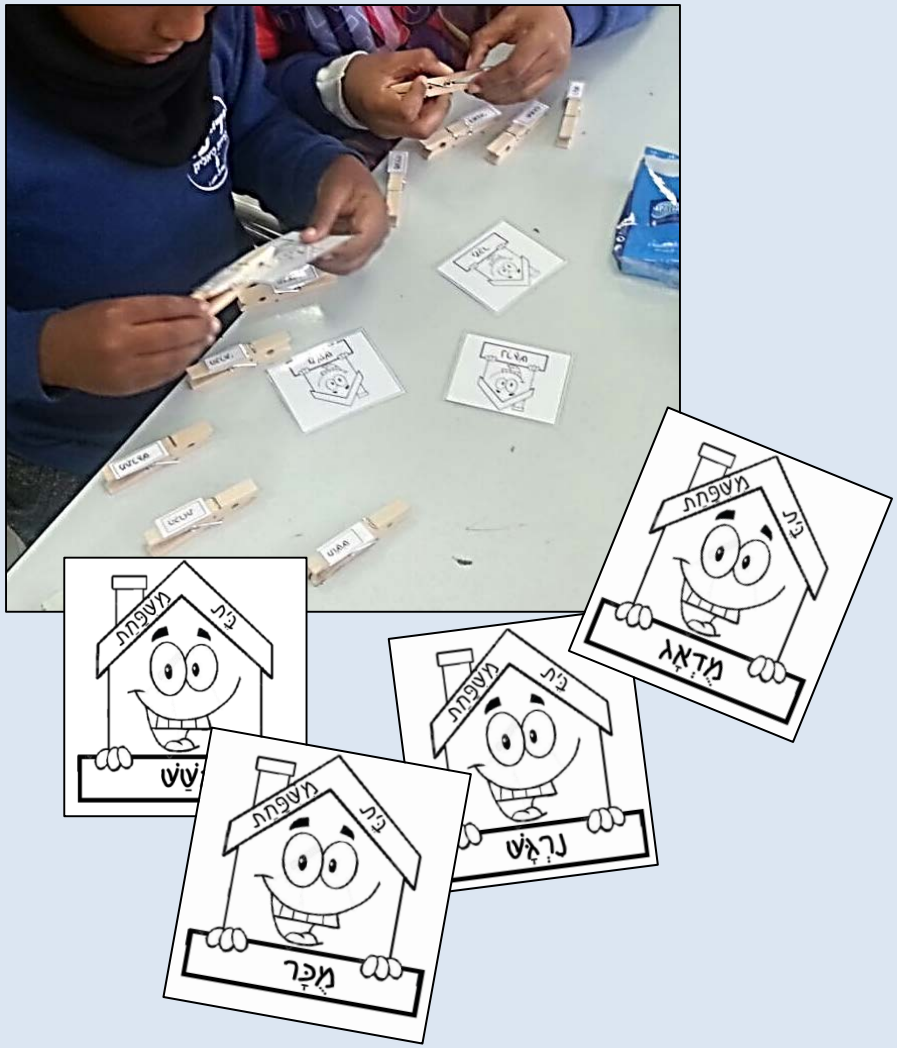

פעילות מורפולוגית חוויתית – חיבור
מילים במשפחות מילים רגשיות

אוצר מילים רגשי בהקשר הבנת הנקרא

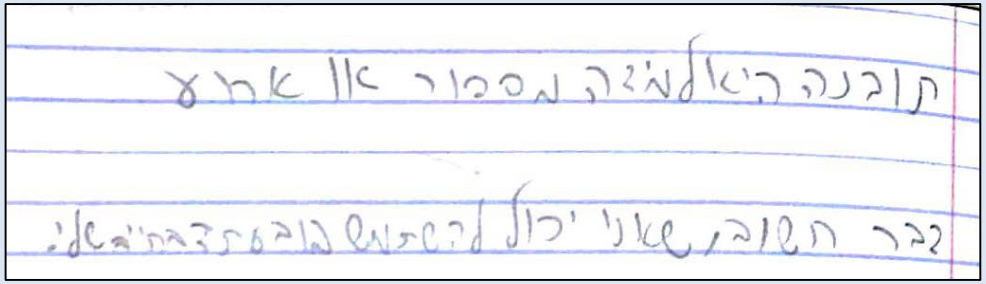

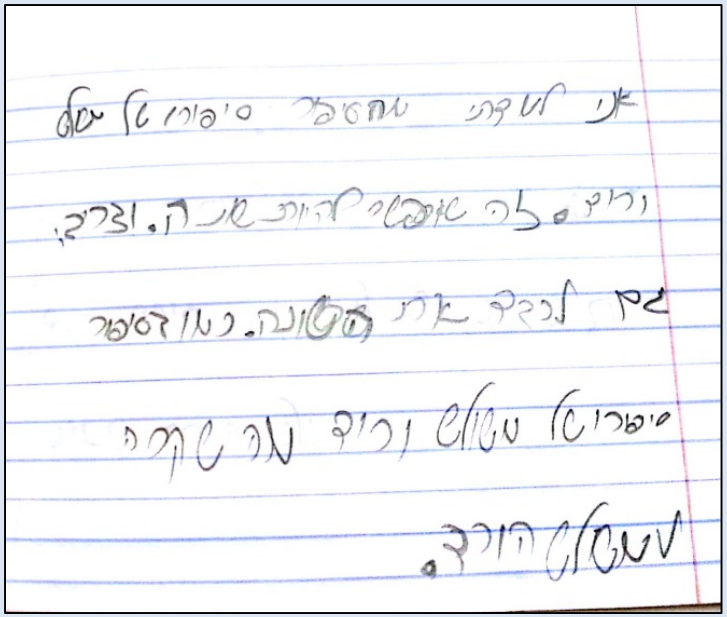

מילת המטרה : תובנה

פנקס מילים אהובות

הילדים בוחרים מילים שאהבו בכל טקסט
שקוראים ומשתמשים בהם בהמשך למטלת
הבעה בכתב

שירים המכילים אוצר מילים רגשי

הַכִּירוּ אֶת יוֹאָשׁ

שֶׁאַף פַּעַם לֹא חָשַׁשׁ!

גַּם כְּשֶׁכֶּלֶב גָּדוֹל הִתְקָרֵב,

אֶחָד שֶׁנִּרְאֶה קִצָּת כְּמוֹ זְאֵב

יוֹאָשׁ לֹא חָשַׁשׁ,

הוּא נִגַּשׁ וְלִטֵּף

וּבִמְקוֹם לְפַחֵד,

עִם חָבֵר חָדָשׁ הִתְיַדֵּד!

שירים המכילים אוצר מילים רגשי

נַסֶּה לְדַמְיֵן אֵיךְ נִרְאֶה חַיְזָר,
הַאִם הוּא זָר, הַאִם מֻכָּר?
חַיְזָר הוּא יְצוּר מֵעוֹלָם אַחֵר, אוּלַי מֵהֶחָלָל,
בֶּטַח אִם תִּפְגֹּשׁ אוֹתוֹ לֹא תְּזַהֶה אוֹתוֹ בִּכְלָל!
אוּלַי תִּהְיֶה מֻדְאָג אוֹ תַּרְגִּישׁ קְצָת חָשַׁשׁ כִּי הוּא לֹא מֻכָּר,
אוּלַי מֵעֵט נִרְגָּשׁ, עִם גַּל שִׂמְחָה בַּבֶּטֶן, בְּכָל זֹאת הוּא חַיְזָר!

גַּם הַחַיְזָר בֶּטַח מְנַבֵּא אֵיךְ הוּא יַרְגִּישׁ כְּשֶׁאוֹתְךָ יִפְגֹּשׁ
גַּם אַתָּה לֹא מֻכָּר עֲבוּרוֹ, אַךְ בֶּאֱמֶת, אֵין מִמָּה לַחְשֹׁשׁ!
גַּם חַיְזָר מֵעוֹלָם אַחֵר,
כְּשֶׁנִּהְיָה מֻכָּר - נִהְיָה חָבֵר!

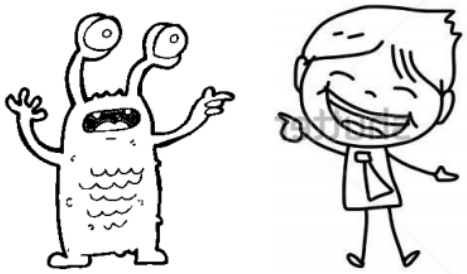

שירים המכילים אוצר מילים רגשי

מַסָּע בַּזְּמַן

אִם הָיִתָה לְכֶם מְכוֹנָה בָּהּ יְכֹלְתֶּם לִנְסֹעַ בַּזְּמַן, לְאָן הַיִּיתֶם נוֹסְעִים?
אוּלַי הַיִּיתֶם רוֹצִים לַחְזֹר אָחוֹרָה, לְמַמָּשׁ לִפְנֵי כַּמָּה רְגָעִים,
כְּשֶׁרַק הִתְחִיל הַיּוֹם,
לַחְזֹר לַבֹּקֶר, לַמִּטָּה, לְהִשָּׁאֵר עוֹד קְצָת בְּתוֹךְ הַחֲלוֹם?

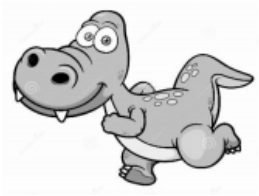

אוּלַי לַחְזֹר לִהְיוֹת לִפְנֵי כַּמָּה שְׁבוּעוֹת אוֹ חוֹדְשִׁים,
כְּשֶׁהִתְחַלְתֶּם אֶת כִּתָּה ב׳ וַהַיִּיתֶם מְאוֹד עַרְגְּשִׁים?
אוּלַי בְּכְלָל לִפְנֵי כַּמָּה מֵאוֹת אוֹ מִילְיוֹנֵי שָׁנִים,
לִרְאוֹת דִּינוֹזָאוּרִים, מְמוּטוֹת אוֹ יְצוּרִים אֲחֵרִים מְשֻׁנִּים?

יֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁבִּכְלָל יִרְצוּ לִנְסֹעַ קְדִימָה, לֶעָתִיד!
אֶת אֲחֵרִים, זֶה עֹשֶׂה לְהַפְחִיד -
לִרְאוֹת כֵּיצַד בְּעוֹד כַּמָּה שָׁנִים
יְתַתְּחוּ דְּבָרִים חֲדִישִׁים וּמַמְצִיעִים,
כְּמוֹ חֻלְלִיּוֹת בְּמָקוֹם מְכוֹנִיּוֹת וַאֲנָשִׁים מְעוֹפְפִים?

אֲנִי הָייתִי רוֹצֶה לְהִשָּׁאֵר כָּאן, בְּרֶגַע הַזֶּה, וְזֶה הַכֹּל!
לֵהָנוֹת מֵעַכְשָׁו וְלֹא לַחְשֹׁב עַל מָחָר, אוֹ עַל אֶתְמוֹל!
וְרַק לְדַמְיֵן אֵיךְ הַכֹּל הָיָה נִרְאֶה פַּעַם אוֹ מָה יִהְיֶה בֶּעָתִיד,
פְּשׁוּט לְהִשָּׁאֵר לְעוֹד כַּמָּה דַּקּוֹת - רַק תַּלְמִידוּ!

מידע מילוני
הערכת למידה עצמית
הגדרת מילים רגשיות
העשרה אותרוגרפית
שדה סמנטי
שיח
אוצר מילים

שאלת שאלות
מענה על שאלות
יצירת טקסט חדש
היסק מתוך טקסט
עבודת עומק עם טקסט
שיח
הבנה מילולית

סיכום

- דרכים רבות להוראת הבנה מילולית
- קישור לתהליכים אוריינים אחרים
- שילוב בין קוגניציה, רגש, ותהליכים אוריינים

להעשרת השדה הסמנטי ויכולת היסק מילולי

המשך הדרך:

- השוואה מחקרית של התוכנית הזו לתוכנית שעובדת על שטף קריאה
- פיתוח חומרים לכיתות גימל
- הרחבה של הכשרה בנושא אור

תודות

- לבית ספר יד״יע
- לצוות המורים ולילדים
- מפתחת פדגוגית :שחר דותן
- לסטודנטים מהחוג מלקויות למידה :רעות, נועה, נעמה, עדי, ערבה, ישי, יעל
- מירב עמיאל
- פרופ׳ לילי ברק אורלנד
- ד״ר אריה קיזל